

**ВИДАВНИЧИЙ РИНОК: НАЦІОНАЛЬНА ТА СВІТОВА
ІСТОРІЯ І ПРАКТИКА**

УДК 070(477)

І. З. Павлюк

**УКРАЇНЬСЬКА ПРЕСА ВОЛИНИ 90-х РОКІВ ХХ ст.:
ПРОБЛЕМИ ДРУКУ І СТИЛЮ**

Зародження і становлення демократичної преси на Волині пов'язано з прийняттям 16 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет України. Так, у серпні 1990 р. у Луцьку вийшов перший номер газети нового типу „Народна трибуна”, відтак були зареєстровані бюлетень волинської асоціації сатириків „Нате”, незалежний часопис Руху „Доля”, орган Ковельської організації УРП „Криця”, незалежна щотижнева газета для безпартійних „Репортер”, незалежне видання „Вільна думка”, оновлювались, змінюючи назви, районні газети. Ці та інші часописи першого періоду становлення демократії відстоювали нові реалії й орієнтації чи дезорієнтації в економічному і духовному, інформаційному просторі, заходили в давно апробовані супердержавами лабіринтові, тупикові соціальні коридори – націоналізм, націонал-соціалізм, реваншизм, провінціалізм – і припиняли своє існування, залишаючи „святе місце” інформаційного простору новим рупорам мітинговості, революційного та псевдореволюційного містицизму.

У цей час у столиці приймалися скороспілі, цілком демократичні, але малодієві закони, за якими мали б існувати й співіснувати молода держава та ЗМІ: „Про державну таємницю і таємні відомості”, „Про інформацію”, „Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”. У листопаді 1992 р. Кабінет Міністрів України створив Державний комітет охорони державних таємниць у пресі та інших ЗМІ (займатися ідеологічним контролем йому було заборонено). Спілка журналістів України провела сьомий (жовтень 1990 р.) та восьмий (січень 1992 р.) з'їзди журналістів, прийняла свій новий Статут, а також Статут журналістського фонду. Саму ж Спілку було проголошено позапартійною, неурядовою творчо-професійною організацією, створено Комітет статутного нагляду й захисту прав журналістів. СЖУ стала членом Міжнародної федерації журналістів.

Українська преса всіх рівнів акредитації (незалежна, субсидована урядом, політичних партій, релігійна, комерційна, спортивна і т. ін.) опинилася в кризовій ситуації: різко подорожчали папір, послуги пошти тощо. Багато газет припиняло своє існування, так і не зайнявши відповідної ніши в інформаційному просторі району, області, України. Більшість щоденних газет перетворювалася на тижневики: з 1 до 16 січня 1992 р. при загальному тиражі українських газет 44,9 мільйона примірників з друку вийшов лише 1 мільйон [5].

Усі ті макропроцеси „хвороби росту”: примноження назв періодичних видань, їх тематична і стильова розмаїтість, короткочасність існування, „хвилювання” тиражів, кусюча полемічність, інколи безпідставна претензійність – мікроповторно функціонували в областях і районах. Калейдоскопічна кількість прагнула перейти в поважну демократично-шляхетну якість, але сам пізньосоціалістичний–дикокapіталістичний стан суспільної системи не давав можливості (навіть при суперзусиллях) зробити це динамічніше, ніж дозволяють закони природно-суспільного розвитку.

Отож, міні-модель зародження, розвитку та кристалізації ЗМІ 90-х рр. ХХ ст. в Україні постараємося показати на прикладі вивчення 123 газет Волині цього періоду (сумарний разовий тираж їх – близько 400 тисяч примірників). Методологію дослідження довелося вибирати і розробляти самим. Врешті, вона подібна до тієї, що застосована в монографії „Українська легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя (1917–1939, 1941–1944 роки)”: тематично-хронологічний метод групування та препарування матеріалу, який зберігається в основному у Волинській обласній науковій бібліотеці ім. Олени Пчілки і фундаментально не зафіксований у жодному каталозі, реєстрі області України. Фіксацію деяких назв періодичних видань Волині знаходимо у „Літописі періодичних видань...”, довіднику „Друковані та електронні засоби масової інформації України” та в Ілюстрованому літописі політичних подій „Волинь: 90-і роки ХХ століття”.

Серед теоретичних базових джерел дослідження преси цього часопростору варто назвати матеріали науково-практичної конференції (7–9 серпня 2000 р.) „Державність, мораль і засоби масової інформації” [1], поодинокі виступи на сторінках предмету дослідження об’єктивних учасників процесу творення нової

волинської журналістики – редакторів провідних газет, журналістів, чиновників, науковців Волинського державного університету.

Вивчаючи пресу Волині 1990–2000 років у контексті загальноукраїнських і загальносвітових мас-медіа, ми, звичайно, не могли не скористатися загальнотеоретичними здобутками їх дослідників, включаючи також розроблену Науково-дослідним центром періодики ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України „Схему повного бібліографічного опису видання” [6], за якою нами було описано (досліджено) й пресу Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–1939 років [4]. Вона дозволяє зафіксувати технічні та змістово-формальні характеристики того чи іншого періодичного видання, назву друкарні, з якої воно виходило в світ, ціну й тираж у процесі їх змін, основні рубрики, теми, назви публікацій, імена редакторів, журналістів, дописувачів.

П'ята частина серед майже півтори сотні періодичних видань (разом із журналами та збірниками), для яких місцем виходу в світ була Волинь, – це газети з радянським минулим, тобто їхні редакційні приміщення, поліграфічні бази, склад творчих колективів зостаються іноді незмінними, а змінюються лише назви. Базова газета обкому партії „Радянська Волинь” стала „Волинню” (хоча й залишилася газета комуністів Волині „Радянська Волинь”), орган обласного комітету ЛКСМУ “Молодий ленінець” отримав назву “Молода Волинь”, а пізніше – “Віче”, позмінювали свої назви районні газети (їх 17): так, “Світло Жовтня” (м. Рожище) дістало назву “Наш край”, “Ленінським шляхом” (м. Ківерці) – “Вільним шляхом”, “Колгоспна правда” (сmt Локачі) – “Селянське життя”.

Серед більше ста новостворених газет „китами волинської журналістики” 1990–2000 років поряд з „Волинню” та „Віче” стали: „Вісник” з додатками „Порадник”, „Цілительство. Вісник. Здоров'я”, „Ринок. Реклама. Програма”, „Перерва” (редактор Євген Хотимчук), „Сім'я і дім” (редактор Іван Корсак), „Народна трибуна” (тепер „Луцький замок”, шеф-редактор Олексій Шумик). Чимало яскравих починань (як от „Надійна зміна”, редактор Олександр Пирожик) не розвинулося в складному інформаційно-ринковому просторі періоду становлення демократії, адже читачів волинських газет і досі відбирають „Голос України”, „Урядовий кур'єр”, „Україна молода” (сумарний тираж на Волині до 13 тис. примірників) „Комсомольская правда”, „Факты” (їх на

Волині реалізується до 80 тис. примірників), розмаїті бульварні, сексуальні, кримінальні періодичні видання, що негативно впливають на екологічну чистоту інформаційного простору, а інколи створюють і позитив конкуренції для місцевих виробників інформації та інформаційних медіа, яких ми систематизували і поділили на п'ять тематичних груп:

1. Громадсько-політична, заангажована (партийна) та незалежна преса.
2. Інформаційно-аналітичні та ділові часописи.
3. Релігійна, природознавча, спортивна, медична періодика.
4. Сімейна, молодіжна та пізнавально-розважальна журналістика.
5. Районні, міські та багатотиражні газети.

Про деякі часописи з цих груп (приміром, газету "Волинь") є чимало літератури (популярно-красознавчої, наукової), інші згадуються лише у виданнях, з якими їм довелося polemизувати. А ще є зафіксовані лише в „Літописі”, „Довіднику...” або відкриті (описані) нами.

Спираючись на скрупульозно опрацьований нами матеріал, сьогоднішню монографію „Українська преса Волині періоду становлення демократичної держави 1990–2000 років”, вартувало б назвати „Історія Волинської області періоду становлення демократії за матеріалами преси цього часопростору (всеукраїнський контекст)”. І ця історія найнезаангажованіша, пульсуюча, чутлива до кожного суспільного поруху і факту, інтерпретація якого знову ж таки плюралістична, ліво,- правочентристська, різнокольорова, як саме життя перехідних або демократичних періодів в історії суспільних систем.

Створений після Восьмого з'їзду Спілки журналістів України І Національний страйковий комітет запропонував Урядові пакет пропозицій щодо виходу з кризи всієї держави, а не лише преси як „четвертої влади”. Поспіль було прийнято постанову „Про державну підтримку творчих спілок, преси та книговидавничої справи” (15 березня 1993 р.), створено фонд „Незалежна преса України”. Інколи таке „спілкування” перетворювалося на нове керування, цензурування: при обласних державних адміністраціях було створено спеціальний підрозділ (інформаційно-аналітична служба), до функцій якого входили: морально-правовий захист органів державної влади та посадових осіб, аналіз

морально-психологічної атмосфери і розстановки політичних сил в області. Влітку 1993 р. ця служба розіслала в усі районні газети циркуляри з вимогою інформувати її про вищесказане. Подібний контроль у вересні 1993 р. щодо радіо та телебачення здійснювало інформаційно-аналітичне управління Адміністрації Президента.

Зрівноважували ситуацію новостворені обласні громадські організації – „Просвіта”, правозахисна „За права людини і демократію”, Союз Українок, Конгрес української інтелігенції. Преса ж допомагала їм творити безкровну історію. Сама стає її частиною, суб'єктом передвиборчої кампанії, об'єктом ринкової економічної системи, дзеркалом еволюційних і революційних процесів розвитку. Так чи інакше волинська преса 1990–2000 рр. займала достойне місце в системах національної безпеки, економіки, релігії, культури, які завдяки їй стають відкритішими для світу і життєздатнішими.

Ми ж ставимо перед собою завдання створити додатки до наших досліджень: „Українська журналістика Волині 1990–2000 років в іменах” та „Кількісно-технічні характеристики видань”, якнайповніше висвітлити зв'язки періодичних часописів один з одним, з читачем, минулим і перспективою, з релігійною, політичною й економічною владами різних рівнів, показати тематичну, жанрову і стильову розмаїтість преси, її залежність від моди, реалій часу та боротьбу з цими реаліями (криміналом, корупцією, деморалізацією, бідністю), орієнтацією на Захід, Схід чи на вироблення свого шляху. Теоретично майже ідеальна інтегральна модель таких стосунків накреслена в офіційних документах [2, 3, 7]. Однак практичне втілення їх у життя інколи набирає утопічних форм, пройнятих страхом, обманом, тактичними та стратегічними помилками – від непоінформованості й недостатності газет „хороших і різних”.

1. Державність, мораль і засоби масової інформації: Матеріали науково-практичної конференції, 7–9 серпня 2000 р. / Упоряд. В. М. Денисюк, А. М. Якубюк. Луцьк, 2000.
2. Закон України „Про інформацію” // Україна: інформація і свобода слова. К., 1997.
3. Конституція України // Україна: інформація і свобода слова. К., 1996.
4. Павлюк І. З. Українські часописи Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя (1917–1939 рр.): Анотований покажчик. Львів; Луцьк, 1997.
5. Приступенко Т. О. Сучасна українська журналістика і проблеми свободи преси // Зб. праць Науково-дослідного центру періодики. Львів, 1995. Вип. II. С.160–167.
6. Романюк М., Галушко М. Схема повного бібліографічного опису періодичного видання // Зб. праць Науково-дослідного центру періодики. Львів, 1994. Вип. 1.

С.271–290. 7. Свобода слова в Україні: стан, проблеми, перспективи // Матеріали парламентських слухань. К., 1997.

УДК 070 (477)

Ю.Е. Фінклер

ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ПРЕСОВИДАННЯ В УКРАЇНІ

Передвиборний період є чи не найбільш показовим у політичних орієнтаціях українських друкованих засобів масової інформації. Йдеться насамперед про організаційно-структурні характеристики місцевої преси [2], яка являє собою віддзеркалення не лише поточної ситуації у тому регіоні, репрезентантом якого вона виступає, але й політичну налаштованість регіональної еліти.

Втім, уточнення потребує саме поняття “місцева преса”. На жаль, чинна сьогодні територіальна характеристика незалежної України нічим не відрізняється від територіального устрою України радянської (причини подібного криються в структурі української влади). Тому і залишились, як і в радянські часи, газети центральні (київські), регіональні та місцеві. З другого боку, із введенням двоступеневої системи реєстрації періодики будь-яка газета, зареєстрована Державним комітетом України з питань інформаційної політики, телебачення та радіомовлення (тобто, є реєстраційний індекс КВ), вважається республіканським виданням незалежно від того, хто є її засновником, де вона виходить і розповсюджується. Ось і маємо, що будь-яка районна газета, зареєстрована в Києві, може вважатись республіканською, навіть якщо вона реально ледь-ледь передплачується тільки в межах свого району. Дійсно, складно буває визначити, на підставі яких атрибутів (об’єктивних територіальних характеристик чи реєстраційних ознак) газети можна вважати республіканськими, регіональними чи місцевими (див.: [5]).

Крім того, Закон “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” [3] передбачає формування унікального для влади явища багаторівневої організаційної структури діяльності друкованих медіа. Феноменом такої організації є чотири законодавчо зафіксованих ступені системи функціонування кожного друкованого органу на інформаційному ринку держави: засновник – видавець – творчий колектив (редакція) – розповсюд-